

УДК 811.111'42:504

ЖИХАРЄВА О.О.

*(Київський національний лінгвістичний університет)***АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ**

Статтю присвячено огляду основних ідей і концепцій дослідників у сфері вивчення екологічного дискурсу. Розглянуто його окремі різновиди з особливим акцентом на значущості релігійно-проповідницького екологічного дискурсу.

Ключові слова: дискурс, екологія, екологічний дискурс, релігійно-проповідницький екологічний дискурс.

Жихарева Е.А. Аспекты исследования экологического дискурса. Статья посвящена обзору основных идей и концепций исследователей в сфере изучения экологического дискурса. Рассмотрены его отдельные разновидности с особым акцентом на значимости религиозно-проповеднического экологического дискурса.

Ключевые слова: дискурс, экология, экологический дискурс, религиозно-проповеднический дискурс.

Zhykhareva O.O. Aspects of the ecological discourse studies. This paper focuses on the main ideas and conceptions of researchers in the area of ecological discourse studies. Its different varieties with a special emphasis on the importance of religious homiletic ecological discourse are considered.

Key words: discourse, ecology, ecological discourse, religious homiletic ecological discourse.

Стрімкий розвиток промисловості, наслідки науково-технічного прогресу змусили людство звернутися до необхідності збереження навколишнього середовища, оскільки останнє стало вважатися головною життєвою цінністю. З кінця ХХ століття екологізація охоплює майже усі сфери людської діяльності, людського буття, входить до спектру інтересів різних наук. З'являються нові дисципліни, наукові напрями, які займаються проблемами екології: екологічний менеджмент, екологічна психологія, екологія релігії, екологічна етика, екологічна реклама, екополітологія та інші. Дослідження екології мови, екологічного дискурсу, екологічної лексики стають актуальними і перспективними й для лінгвістів, а екологічна проблематика – предметом для їх вивчення.

Розвідки екологічного дискурсу проводяться на матеріалі різних мов: розглянуто історико-культурологічний аналіз екологічного дискурсу (О.В. Созінов), досліджено процеси та шляхи збагачення екологічної лексики (Е.Г. Балюта), формування екологічної термінології та терміносистем (С.В. Овсейчик, Е.А. Латишевська), здійснено їх когнітивно-дискурсивний аналіз (І.Г. Гусева) та встановлено специфіку лінгвопрагматичної реалізації (О.М.Іващшин), досліджуються лінгвокогнітивні особливості екологічної комунікації (І.О. Розмаріца), встановлено дискурсивні структури екологічної тематики (О.Г. Хітарова), розглянуто концептуальні метафори екологічного дискурсу (О.В. Іванова, Н.А. Красильнікова), розглянуто перекладацький аспект екологічних текстів (В.В. Колошьян) та інші. Чимало статей присвячено темі екологічного дискурсу у когнітивно-комунікативній парадигмі знань (З.І. Ломініна), в ракурсі перекладознавства (Н.С. Руденко), досліджено стилістичні засоби (О.В. Бабири), лінгвостилістичні особливості (Н.О. Деркач) та лінгвокультурологічні параметри екологічного дискурсу і типів текстів (І.Н. Рогожнікова).

Метою запропонованої статті є висвітлення основних аспектів дослідження екологічного дискурсу в лінгвістиці. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: 1) здійснити огляд основних напрямів вивчення і різновидів екологічного дискурсу, 2) з'ясувати специфіку релігійно-проповідницького екологічного дискурсу, 3) визначити межі еколінгвістичного дослідження релігійно-проповідницького екологічного дискурсу.

Об'єктом є екологічний дискурс як сфера наукових інтересів мовознавців, а предмет – основні аспекти дослідження екологічного дискурсу.

Екологічний дискурс визначається залежно від того, під яким кутом зору розглядається екологічна проблематика в межах певного наукового напрямку чи галузі. Еволюція історичної інтерпретації екологічних зв'язків складає основу культурно-історичного підходу; дослідження питання про відносини між живими істотами і навколишнім світом – природничонаукового; проблематика екологічного мислення – філософського; нормативність індивідуального і колективного спілкування з оточуючими людиною екосистемами – етичного; умови розвитку соціальної поведінки з урахуванням екологічних знань – соціополітичного та інш. [Бергман

1999].

Оскільки будь-який дискурс функціонує в певному соціальному просторі і містить лінгвальні й екстралінгвальні компоненти, на сучасному етапі зазвичай аналізують не дискурс взагалі, а конкретний дискурс, що має відповідні ідеологічні, тематичні, хронологічні та інші доміанти. Таким чином, виділяють юридичний, педагогічний, політичний, науковий і подібні типи дискурсів. Тому, спираючись на тлумачення дискурсу М. Хелідеєм крізь призму таких параметрів, як його учасники (у сукупності зі статусними і рольовими завданнями, до яких вони залучаються), тема (сфера соціальної взаємодії, в якій учасники оперують мовою як основним інструментом співпраці) та спосіб (функція, яка виконується за посередництва вживання мови для досягнення тієї чи іншої цілі, що відбивається й у формально-змістовій організації тексту) [Halliday 2001], слідом за О.В. Івановою [Иванова 2007, с. 22-23] за параметром “тема” виділяємо екологічний дискурс, в рамках якого як ключове розглядається питання про відносини між живими організмами і навколишнім світом, а базовими концептами виступають концепти “природа” та “стан навколишнього середовища”.

З позицій лінгвокультурології під екологічним дискурсом розуміють текст, що функціонує в екологічно значущих ситуаціях і який було створено з метою визначення та вирішення проблем екології з огляду певного впливу на аудиторію. Критеріями виокремлення екологічного дискурсу є: 1) тематичний маркер “взаємовідносини людини з навколишнім середовищем”; 2) текстотвірні ціннісні компоненти (екоконцепти); 3) цілеустановки комунікантів; 4) структурно-функціональні ознаки та інше [Рогожникова 2002, с. 141]. Тексти і дискурси екологічної тематики належать до національно-культурних універсалій. Проблема екологічного характеру більшу увагу приділяють в Англії та Америці, ніж в Росії чи інших країнах пострадянського простору, чий менталітет “все ще значно відрізняється від менталітету англосовієтських країн, які активно прагнуть зберегти природу і повернути увагу до існуючих екологічних проблем” [Хитарова 2006, с. 7, 9].

Дослідження екологічного дискурсу за функціональним критерієм з позицій когнітивно-дискурсивного підходу, виходять з його тлумачення як такого, що “використовується для вербалізації знань про довкілля з метою впливу на суспільну думку” [Розмаріца 2004, с. 5], при цьому враховуються принципи політичної та екологічної коректності. Основними параметрами цього типу дискурсу є: актуальність екологічної тематики; зростання уваги до проблем довкілля на усіх рівнях суспільства; формування природоохоронної сфери як середовища людської діяльності; постійне поповнення екологічного глосарію; виникнення особливих екологічних аксіологічних одиниць [Розмаріца 2004, с. 5].

Дослідження засобів метафоричної концептуалізації природних катастроф показало, що для екологічного дискурсу характерна наявність універсальних метафоричних моделей, частотність і домінантність яких історично і соціально зумовлені, що відображають мовну картину певного етнокультурного суспільства [Иванова 2007, с. 8].

Подальше вивчення екологічно значущих концептуальних метафор з позицій лінгвокультурології [Красильникова 2005] продемонструвало, що специфіка метафоричного моделювання в екологічній комунікації зумовлена не тільки мовленнєвим середовищем, але і його дискурсивними характеристиками. “Особливістю російського екологічного дискурсу є зосередженість на внутрішній політиці, а також заборона *сексуальної* метафори і широке розповсюдження метафоричного показу рідної країни як *звалища*. [...] Особливими рисами англійського екологічного дискурсу є постійне звернення до *історичних* фактів, національних традицій, часте використання *прецедентних* імен і ситуацій, а також індиферентність до метафори *родинних зв'язків*. Особливістю американського екологічного дискурсу є розповсюдженість метафори *кіно* [...] і відсутність *монархічної* метафори” [Красильникова 2005, с. 11].

Екологічний дискурс представлено сукупністю усних і писемних текстів, які присвячені екологічним проблемам, що стосуються взаємодії людини з її природним оточенням, природи як такої і стану навколишнього середовища. За критерієм функціонально-стильової диференціації екологічний дискурс має такі основні різновиди:

1) науковий екологічний дискурс, до якого належать тексти, створені власне екологами

(наукові статті, монографії тощо);

2) медійний екологічний дискурс – публіцистичний [Гурочкина 1999; Миронова 1997;], масово-інформаційний [Карасик 2000], медійний [Будаев, Чудинов 2006], в рамках якого досліджуються головним чином тексти засобів масової інформації, створені журналістами на актуальні екологічні теми і стосовно болючих екологічних проблем;

3) релігійно-проповідницький екологічний дискурс – сукупність усних та писемних текстів релігійного змісту, які у той чи інший спосіб піднімають екологічні питання (Святе Письмо і Святий Переказ, тлумачення і проповіді);

4) художній дискурс з проблем екології, представлений буттєвим різновидом особистісно-орієнтованого дискурсу, який описує взаємодію людини з природою, різні явища і функціонування навколишнього середовища (епос – розповідь, новела, анекдот, притча, казка, детектив, мемуари; лірика – ліричний вірш і балада; драма – драматичний твір).

Корпус екологічних дискурсів, як і будь-який інший, з погляду генології має польову структуру. В центрі знаходяться ті “жанри, які відповідають основному призначенню дискурсу, тому ядро екологічного дискурсу складає науковий дискурс” [Иванова 2007, с. 35], оскільки він “відповідає цілям, цінностям і соціальним функціям [екологічного – О.Ж.] дискурсу, а також має більшу кількість зв’язків з текстами інших різновидів цього дискурсу” [Азначеєва 2006, с. 83]. У периферійних для екології жанрах основні функції і характеристики екологічного дискурсу переплітаються з функціями і характеристиками інших різновидів дискурсу в межах одного тексту. Близню периферію, таким чином, репрезентують жанри медійного дискурсу. На дальній периферії екологічного дискурсу знаходяться художній і релігійно-проповідницький дискурси [Иванова 2007].

Незважаючи на те, що релігійно-проповідницький дискурс належить до периферії екологічного дискурсу, наразі все більше і більше лінгвістів, теологів, філософів приділяють увагу вивченню Біблії, підкреслюючи її багатство саме в плані екологічної тематики, що є одним із каналів формування екологічної культури, екологічної етики, екологічної свідомості населення. Метою релігійно-проповідницького екологічного дискурсу є залучення людини до віри в рамках певної конфесії, роз’яснення екологічно значущих подій, які трапляються в навколишньому світі, враховуючи позиції та догмати вчення певної конфесії. Специфіка релігійно-проповідницького екологічного дискурсу пов’язана із відкритим розумінням і тлумаченням екологічних цінностей. На відміну від інших дискурсів, де ці цінності можуть бути прихованими, в біблійних текстах вони виражаються в чистому вигляді, у формі притчі або нарації, коли логіка сюжету стає фактором переконання [Карасик 2002, с. 223-224].

Останнім часом з’явилися непоодинокі роботи, присвячені дослідженню Біблії і екології: екологічне у Біблії [Хрибар 2003]; екологія у Новому Заповіті [Зебре 1992]; біблійна екологія (Книга Буття) – холистичне екологічне бачення [Bernstein 2005]; біблійний підхід до екології (еко-теологія) [Бокхем 2011; Bauckham 2010]. У новій, екологічній інтерпретації Біблії – “The Green Bible” (Зелена Біблія), виданій у США у 2008 році [Green Bible 2008], описи екологічно навантажених подій маркуються зеленим кольором. Ці біблійні епізоди торкаються шести “зелених” тем, які представлені в біблійній оповіді, а саме: Усе створене Богом є добрим (And it was good); Бог присутній у всьому, що було створене (Finding God); Як ми піклуємося про природу, так природа піклується про нас (Connected to Creation); Піклування про все, що було створене, є функцією соціального правосуддя (Creation Care as Justice); Людський гріх спотворює відношення з тим, що створив Бог (The Full Impact of Sin); Земля і все, що на ній, є божим планом спокутування (The New Earth). Названі шість екологічно навантажених тем включають такі сюжети: як Бог і Ісус разом піклуються про все, що створено; як усі елементи створеного – земля, вода, повітря, тварини, люди – взаємозалежать одне від одного; як природа відкликається до Бога; як нас закликають піклуватися про створене.

До екологічно навантажених фрагментів Біблії також належать природоохоронні заповіді – захист популяцій птахів (Deut 22:6-7); охорона дерев (Deut 20:19); заповіді стосовно захисту тварин – турбота про тварин (Deut 22:1-4); використання ресурсів як Божий дар – збір манни у пустелі (Ex 16:15-31), збір шматочків хліба після чуда годування п’ятьма хлібинами п’яти тисяч народу (Мк 6:34-43); локальні екологічні явища – загроза пасовищної дигресії (Gen 13:2-9);

природні катастрофи – потоп (Gen 6-8) тощо [Хрибар 2003].

Результати. Слід зауважити, що особливе місце в лінгвоекологічній парадигмі займають дискурс і дискурсивні простори як інформаційне середовище життєдіяльності людини. Тому актуальним для еколінгвістичних праць є формування і роз'яснення світоглядних й ідеологічних настанов суспільства, тих сакральних цінностей і понадсміслових текстів, без яких не може розвиватися держава і нація [Основы 2011, с. 5-6]. Перспективним у зазначеному напрямку є вивчення біблійного екологічного дискурсу в ракурсі впливу на свідомість людей для поширення екологічних цінностей, маніфестованих як втілення екологічних концептів, що складають цілісний екодискурс.

Література

- Азначеева Е.Н.* К проблеме когнитивного моделирования институционального дискурса / Е.Н. Азначеева // Слово, высказывание, текст в когнитивном, прагматическом и культурологическом аспектах: Тез. III Междунар. науч. конф. Челябинск, 27-28 апр. 2006 г. / Под ред. Л.А. Нефёдовой. – Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2006. – С. 83-84. *Бергман С.* Дух, освобождающий природу: [Тринитар. космология Г. Назианзина в свете экологической теологии освобождения]: Пер. с нем. / С. Бергман. – Архангельск: Изд-во ПГУ им. М.В. Ломоносова, 1999. – 536 с. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.agnuz.info>. *Бокхем Р.* Исус и обновление природы: прочтение книги пророка Исаяи и Евангелий в экологическом контексте / Р. Бокхем // Вестник православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 1: Богословие. Философия. – М.: Изд-во Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2011. – № 33. – С. 127-138. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://pstgu.ru/download/1314102693.bokhem.pdf>. *Будаев Э.В., Чудинов А.П.* Современная политическая лингвистика / Э.В. Будаев, А.П. Чудинов. – Екатеринбург, 2006. – Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics1/budaev-chudinov-06a.htm>. *Гурочкина А.Г.* Понятие дискурса в современном языкознании / А.Г. Гурочкина // Номинация и дискурс: Межвузовский сборник научных трудов / Отв. ред. Л.А. Манерко. – Рязань: Изд-во РГПУ, 1999. – С.12-15. *Иванова Е.В.* Метафорическая концептуализация природных катастроф в экологическом дискурсе (на материале медийных текстов): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Иванова Елена Валерьевна. – Челябинск, 2007. – 219 с. *Карасик В.И.* О типах дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5-20. *Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с. *Красильникова Н.А.* Метафорическая репрезентация лингвокультурологической категории СВОИ – ЧУЖИЕ в экологическом дискурсе США, России и Англии: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Красильникова Наталия Алексеевна. – Екатеринбург, 2005. – 207 с. *Миронова Н.Н.* Оценочный дискурс: проблемы семантического анализа / Н.Н. Миронова // Известия АН. Серия литературы и языка. – М., 1997. – Т. 56. – № 4. – С. 52-59. *Основы лингвистического мониторинга медиапространства региона: Учебное пособие по спецкурсу для студентов-филологов / В.А. Брылева, О.С. Волкова, С.В. Ионова, Е.Ю. Ильинова, Л.А. Кочетова, О.П. Сафонова.* – Волгоград: Волгоградское научное издательство, 2011. – 147 с. *Рогожникова И.Н.* Экологический дискурс: к проблеме определения лингвокультурологических параметров и типов текстов (на материале немецкого языка) / И.Н. Рогожникова // Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования: Сб. науч. тр. / Под ред. Л.А. Манерко. – Рязань: Ряз. гос. пед. ун-т им. С.А. Есенина, 2002. – С. 140-144. *Розмаріца І.О.* Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. “германські мови” / І.О. Розмаріца. – К., 2004. – 20 с. *Хитарова Е.Г.* Дискурсивные структуры экологической тематики в лингвистическом и правоведческом аспектах (на материале русской и английской публицистики): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. / Хитарова Елена Георгиевна. – Краснодар, 2005. – 180 с. *Хрибар С.Ф.* Экологическое в Библии. Формы религиозно-экологического мировоззрения. [Учебно-методическое пособие]. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2003. – 96 с. – Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.ecoethics.ru/old/b46/>. *Bernstein E.* The Splendor of Creation: a Biblical Ecology / E. Bernstein. – Cleveland, Ohio: The Pilgrim Press, 2005. – 145 p. *Bauckham R.* The Bible and Ecology: Rediscovering the Community of Creation / R. Bauckham. – Waco, Texas: Baylor University Press, 2010. – 226 p. *Halliday M.A.K.* New ways of meaning: the challenge to applied linguistics / M.A.K. Halliday // The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment / Edited by A. Fill, P. Mühlhäusler. – London, New York: Continuum, 2001. – P. 175-202. *The Green Bible.* Understand the Bible's Powerful Message for the Earth. – San Francisco: HarperCollins Publishers, 2008. – 1312 p. *Zebre G.* Ecology according to the New Testament / G. Zebre // Fall, 1992. – Vol. 21. – № 2. – P. 15-26 – Электронный ресурс. Режим доступа: <http://ccj.org.nz/files/2010/06/massah-29-winter-2010.pdf>

УДК: 811.111'373'36:821.111.02

ЗАЛУЖНА М.В.

(Запорізький національний університет)

ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В БРИТАНСЬКІЙ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ПАРАДИГМІ

Стаття присвячена вивченню особливостей мовного вираження принципу невизначеності у постмодерних художніх текстах британських авторів. Доведено, що принцип невизначеності є базовим для сучасних постмодерних художніх практик. Проаналізовано специфіку британського постмодерного тексту, встановлено його основні характерні риси. Визначена ключова роль невизначеності серед них. Розглянуто лексичні та граматичні засоби актуалізації принципу невизначеності у новітніх англомовних постмодерних художніх текстах.